

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27.06.1978, sp. zn. Plsf 1/78, ECLI:CZ:NS:1978:PLSF.1.1978.1

Číslo: 17/1978

Právní věta: Zhodnocení poznatků o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 27.06.1978

Spisová značka: Plsf 1/78

Číslo rozhodnutí: 17

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Korupce, Nebezpečnost činu pro společnost, Obstarávání věcí obecného zájmu, Ohrožení devizového hospodářství, Podplácení, Přečin proti zájmům socialistického hospodářství, Přijímání úplatku, Souběh, Účinná lítost, Úplatek, Úplatkářství, Veřejný činitel, Zneužívání pravomoci veřejného činitele

Předpisy: 140/1961 Sb. § 3 odst. 4

§ 121

§ 127 odst. 1

§ 132

§ 146

§ 158

§ 160

§ 160 odst. 1

§ 160 odst. 2

§ 161

§ 162

§ 163 150/1969 Sb. § 2 písm. b

§ 89 odst. 8

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

V závěrech XIV. a XV. sjezdu KSČ bylo zdůrazněno, že socialistická demokracie se může rozvíjet jen na základě souladu individuálních, místních, skupinových a celospolečenských zájmů. V rozporu s tím jednájí lidé, kteří prosazují jen svůj osobní prospěch. Z maloměšťácké mentality vyrůstají celospolečensky škodlivé jevy, mezi nimiž zaujímají přední místo úplatkářství a korupce. V boji proti těmto protisociálním a protisocialistickým jevům musí účinně působit socialistický stát a jeho orgány i společenské organizace, zejména též vytvářet veřejné mínění nesmiřitelné vůči všem projevům hrubého narušování základních zásad socialistického soužití a socialistické morálky.

Stav, příčiny a postih úplatkářství byly rozvedeny ve společné zprávě generálního prokurátora ČSSR a Nejvyššího soudu ČSSR, která byla projednána v ústavně právních výborech Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSSR dne 30. 9. 1976. V této zprávě i v usnesení právních výborů se konstatuje, že úplatkářství a korupce jsou celospolečensky působící negativní jevy, jejichž některé formy stále přetrvávají v naší socialistické společnosti, vytvářejí představu, že poskytování úplatků je neoddelitelnou součástí hospodářských vztahů, vnášejí nezdravé a socialismu cizí prvky konkurenčního boje do hospodářského života a vedou k preferování lokálních a skupinových zájmů na úkor zájmu celospolečenských. Úplatkářství a korupce jsou společensky škodlivé i proto, že podlamují důvěru pracujících v nestrannost státního a hospodářského aparátu a vytvářejí v občanech mínění, že na některých úsecích bez úplatku nebudou jejich oprávněné zájmy uspokojeny nebo že za úplatek mohou dosáhnout i neoprávněných výhod.

Za hlavní příčiny úplatkářství se v těchto dokumentech považují zejména disproporce nebo přechodné nedostatky v uspokojování potřeb občanů a organizací v některých oblastech, tolerantní postoj veřejnosti a odpovědných pracovníků k případům úplatkářství, zvláště v ekonomické sféře, kde úplatek je poskytován z majetku v socialistickém vlastnictví, často s vědomím nadřízených pracovníků vzhledem k tomu, že socialistické organizace mohou získat úzkoprofilový materiál nebo služby mnohdy jen za použití korupčních styků nebo úplatků. Dosud se v praxi nevžil důsledný a soustředěný boj proti úplatkářství a korupci, který není považován za neoddelitelnou součást řídicí činnosti hospodářských pracovníků. V této souvislosti se poukazuje též na někdy malou účinnost trestního postihu úplatkářství, projevující se v uložení příliš mírného trestu a v neodčerpání dosaženého neoprávněného majetkového prospěchu.

V usnesení ústavně právních výborů Federálního shromáždění ČSSR bylo doporučeno ministrům, vedoucím federálních ústředních orgánů a předsedům Ústřední rady družstev a Svazu družstevních rolníků, aby zintenzívnili boj proti úplatkářství a korupci. Generálnímu prokurátorovi ČSSR a předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR bylo doporučeno, aby při zkvalitňování a zrychlování trestního řízení věnovali zvýšenou pozornost komplexnosti trestního řízení a důraznosti trestů, především pokud jde o nepodmíněné tresty odnětí svobody a tresty zákazu činnosti.

Nejvyšší soud ČSSR proto v součinnosti s nejvyššími soudy republik provedl zhodnocení praxe soudů při trestním postihu úplatkářství s cílem zobecnit poznatky o tom, jaké formy úplatkářství a na kterých úsecích se ve stíhaných případech vyskytují a jak soudy postupují při jejich posuzování a při ukládání trestů, a tím zároveň usměrnit rozhodování soudů na tomto úseku.

Předmětem průzkumu provedeného nejvyššími soudy republik byla všechna rozhodnutí okresních soudů (obvodních soudů v Praze, městského soudu v Brně, Bratislavě a Košicích) a krajských soudů (městského soudu v Praze § o trestných činech úplatkářství podle hlavy třetí, oddílu třetího zvláštní části tr. zák. a o přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb., o přečinech, která se stala pravomocnými v roce 1976 a v I. pololetí roku 1977. Při zhodnocení výsledků průzkumu vycházel Nejvyšší soud ČSSR též z vlastních poznatků získaných při výkonu své dozorové činnosti a z účasti na mezipřesortní součinnosti ústředních orgánů v rámci čs. federace.

I.

Stav a vývoj trestných činů úplatkářství a přečinu podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb.

Přehled o stavu a vývoji osob odsouzených za trestné činy úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. ukazuje, že kriminalita tohoto druhu představuje jen velmi nepatrnou část soudně postihované trestné činnosti. Podíl trestných činů úplatkářství na všech trestných činech činí 0,1 , podíl uvedeného přečinu na

všech přechinech dokonce jen 0,03 Některé

poznatky naznačují, že počty osob odsouzených za uvedené trestné činy a přečin neodpovídají zdaleka skutečnému výskytu této kriminality.

Relativně konstantní stav z hlediska počtu pravomocně odsouzených osob i v delší časové řadě dokumentuje statistika ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR.

II.

Formy úplatkářství a jejich výskyt podle ohrožených úseků

Podle úseků, na kterých se úplatkářství ve stíhaných případech vyskytovalo, lze rozlišovat dvě základní skupiny.

První skupinu tvoří úplatkářství na úseku činnosti orgánů státní moci a správy, zejména národních výborů, zdravotnictví a orgánů ministerstva vnitra.

Ve vztahu k činnosti národních výborů se vyskytovaly všechny formy úplatkářství, zejména v souvislosti s přidělováním bytů nebo s vyřizováním žádostí o povolení ke stavbě rodinného domku. Trestně postiženy byly především osoby, které úplatky poskytly nebo nabídly, zpravidla ve snaze získat přednostní přidělení bytu, resp. možnost výstavby domku, ale i pracovníci národních výborů (odboru bytového hospodářství, odboru výstavby), pokud úplatky přijali nebo si jejich poskytnutí dali slíbit. Vcelku výjimečně docházelo k trestnímu postihu těch osob, které žádaly nebo přijaly úplatek za to, že svým vlivem budou působit na odpovědné pracovníky národních výborů nebo za to, že tak již učinily a rovněž i osoby, které z tohoto důvodu úplatek nabídly nebo slíbily (nepřímé úplatkářství).

Na úseku zdravotnictví šlo převážně o případy úplatkářství v souvislosti s výkonem lékařských úkonů při poskytování léčebné péče, zejména při závažnějších zákrocích chirurgické povahy nebo v souvislosti s doporučováním lázeňské léčby či rozhodováním o této léčbě a s uznáním pracovní neschopnosti. V těchto případech byli trestně stíháni převážně ti zdravotničtí pracovníci, kteří úplatek přijali. Ojedinele se vyskytly případy trestního postihu osob, které nabídly úplatek v souvislosti s provedením laboratorní zkoušky ke zjištění hladiny alkoholu v krvi po dopravní nehodě, na níž měly účast.

K úplatkářství, zpravidla formou nabízení úplatku, docházelo častěji též na úseku činnosti orgánů ministerstva vnitra, prokuratury a ojedinele i soudů či státních notářství. Bylo tomu tak zejména v souvislosti se spácháním trestného činu (např. opilství, neoprávněného užívání cizího motorového vozidla formou tzv. černých jízd) nebo přestupku v dopravě. Nabízeným úplatkem mělo být nejčastěji dosaženo, aby příslušný orgán upustil od trestního postihu. Úplatek byl nabídnut též orgánu dopravního inspektorátu v souvislosti se žádostí o rozšíření řidičského průkazu nebo vyšetřovatel prokuratury v souvislosti s rozhodováním o vazbě. V ojedinelých případech byly úplatky nabízeny soudcům v souvislosti s rozhodováním o podmíněném propuštění nebo o povolení odkladu výkonu trestu odnětí svobody a dále státnímu notáři v souvislosti s registrací smlouvy o převodu nemovitosti. Skutečnost, že postih úplatkářství na tomto úseku se omezoval v podstatě jen na formu nabízení úplatku, jakož i poznatky ze spisových materiálů svědčí o tom, že pracovníci uvedených orgánů, kterým byl úplatek nabízen, jej nepřijali a učinili opatření k trestnímu stíhání pachatele. Pouze v jednom případě byl odsouzen za přijetí úplatku státní notář.

Za přijímání úplatků bylo několik osob odsouzeno vojenskými soudy. Šlo o přijetí úplatku vojákem z povolání za příslib zařazení brance do náhradní místo základní vojenské služby a v dalším případě za neoprávněné vydání průkazu o osvobození od vojenské služby brance. V jiném případě funkcionář jednotky Pohraniční stráže neoprávněně zvýhodňoval vojáky základní služby za různé služby a práce,

kteřé od nich požadoval. Přijímání úplatků se dopustil též příslušník Sboru nápravné výchovy, který různým způsobem zvyhodňoval odsouzeného během výkonu trestu a slíbil zařídít jeho podmíněně propuštění za to, že mu odsouzený dal souhlas k používání svého osobního auta a přijal od něho 150 forintů.

Do druhé hlavní skupiny lze zařadit úplatkářství na úseku hospodářského života. Zde šlo především o oblast dodavatelsko-odběratelských vztahů, pro kterou je typické, že úplatky jsou poskytovány nikoliv z majetku občanů, nýbrž z prostředků socialistických organizací pracovníkům jiných organizací tohoto druhu. Byly čerpány často z tzv. černých fondů, někdy pro tento účel předem vytvářených, takže úplatkářství zde bylo podmíněno další nezákonnou činností nebo s ní souviselo. Jindy bylo čerpání prostředků na úplatky jen primitivně zakrýváno nebo dokonce vykazováno v rozpočtových položkách socialistické organizace. Nabízení a poskytování úplatků v těchto případech bylo pravidla motivováno snahou dosáhnout přednostního dodání výrobku, materiálu či zboží, uzavření smlouvy o dodávce nebo přednostního provedení služeb nebo jiných výhod v zájmu splnění plánované výroby.

K úplatkářství formou podplácení a přijímání úplatku docházelo rovněž v souvislosti s obstaráváním tzv. úzkoprofilového zboží nebo služeb. Podplácení bylo často motivováno určitou tísní občana, např. když občan nemohl pro nedostatek stavebního materiálu pokračovat ve stavbě rodinného domku nebo pro nedostatek náhradních dílů používat motorového vozidla, domácích spotřebičů apod. Nedostatek některých druhů zboží, výrobků a náhradních dílů je jednou z hlavních příčin úplatkářství ve vztahu občana k oblasti obchodu a služeb. Často však takové nedostatky byly pracovníky obchodu a služeb jen předstírány za účelem vytváření podmínek pro nabízení úplatků.

Pro úplatkářství formou požadování a přijímání úplatky byli postiženi též někteří pracovníci na úseku zahraničního obchodu, a to v souvislosti s uzavíráním obchodních smluv se soukromými firmami z kapitalistických států. Šlo jednak o pracovníky socialistické organizace mající přímou účast na uzavření obchodní smlouvy o vývozu nebo dovozu zboží, o které zahraniční partner projevil zájem, jednak o případy, kdy pracovník socialistické organizace pouze včas upozornil zahraniční firmu na možnosti vývozu některých druhů zboží z ČSSR, po kterých je v cizině poptávka. Tito pracovníci většinou sami působili k tomu, aby od zahraniční firmy v souvislosti s uzavřením smlouvy úplatek obdrželi a někdy poskytnutí úplatku přímo vyžadovali. Soudně bylo projednáno též přijetí úplatku v částce nejméně 55 000 Kčs a věcných darech v hodnotě přes 17 000 Kčs pracovníkem ministerstva za udělení souhlasu k dovozu zboží do ČSSR.

Některé formy úplatkářství se projevily i na dalších úsecích státní správy a hospodářského života. K podplácení a přijímání úplatku docházelo např. v souvislosti s rozhodováním funkcionářů stavebních bytových družstev, resp. s různými manipulacemi s družstevními byty, v souvislosti s řízením o přijetí žádal na výběrovou střední školu, se žádostí o povolení půjčky u peněžního ústavu, o povolení telefonní účastnické stanice, v souvislosti s vyřazením motorového vozidla z majetku socialistické organizace a jeho prodejem pracovníkovi této organizace nebo v souvislosti s činností kontrolorů při zjišťování závad v provozovnách obchodu a služeb.

Úplatky, které ve všech uvedených úsecích či oblastech byly nabízeny, poskytovány nebo požadovány, měly různý charakter. Většinou šlo o peněžité částky, ale také o věcné dary (dárkové koše, alkoholické nápoje, bonboniéry, potraviny, cigarety, fotoaparáty, zlaté předměty apod.) a někdy i různé protislužby. V oblasti zahraničního obchodu šlo kromě věcných darů též o „provize“ v cizích valutách. Rovněž hodnota úplatků byla různá. Pokud úplatky spočívaly v peněžitých částkách, jejich výše se pohybovala od 100 Kčs až do několika desítek tisíc Kčs (např. úplatek v souvislosti s přednostním přidělením bytu činil v jednom případě 20 000 Kčs, v jiném případě dokonce 40 000 Kčs, na úseku zahraničního obchodu šlo o úplatek v částce 48 000 šilinků). Rovněž hodnota úplatků ve formě věcných darů byla rozdílná. Pohybovala se od celkem nepatrné hodnoty (např. balíček kávy)

až do hodnoty zlatých a jiných cenných předmětů. Výše úplatků v souvislosti s obstaráváním tzv. úzkoprofilového zboží a výrobků se často řídila spíše stupněm jeho nedostatku a poptávky, než jeho cenou. V některých případech nabídnutí úplatku nemohla být jeho výše zjištěna (např. byl-li odmítnut peněžitý úplatek nabídnutý v zalepené obálce). Úplatky byly nabízeny a požadovány zpravidla jednorázově, někdy však i opakovaně (např. v případech postupného odebírání nedostatkových materiálů).

III.

Rozhodování soudů o vině.

A. Zjišťování skutečného stavu věci

Základním problémem trestního postihu úplatkářství je jeho odhalování. Vyplývá to především z toho, že u některých forem této trestné činnosti jed o izolovaný vztah mezi dvěma osobami (podplácejícím a podpláceným), které mají společný zájem na jejím utajení a uchování prospěchu z ní plynoucího. Avšak ani u těch forem úplatkářství, kdy úplatky jsou čerpány z majetku socialistické organizace a musí tedy být v nějaké podobě účetně podchyceny, nebývá mnohdy trestná činnost úplatkářství, i když je zjišťována kontrolními orgány, oznamována v důsledku tolerantních postojů nadřízených pracovníků socialistické organizace. Případy, kdy oznámení úplatkářství učinila dobrovolně a bezodkladně osoba, která úplatek poskytla nebo slíbila proto, že o něj byla požádána (ust. § 163 tr. zák. o účinné lítosti) se téměř nevyskytují. K odhalování a trestnímu postihu úplatkářství tak dochází většinou náhodně.

Trestná činnost úplatkářství je zpravidla objasňována a prokazována na podkladě doznání obviněných nebo výpovědí osob, které nabízený úplatek nepřijaly a učinily o tom oznámení. Poměrně zřídka jsou k dispozici i další důkazy (např. listinné důkazy nebo v případech úplatkářství na úseku dodavatelsko-odběratelských vztahů zjištění kontrolních orgánů apod.). V důsledku toho je zjišťování skutečného stavu věci u této trestné činnosti často obtížné, zejména tehdy, když obvinění původní doznání z přípravného řízení v hlavním líčení odvolají nebo je podstatně modifikují a uplatňují zcela novou obhajobu.

Soudy většinou věnují náležitou pozornost objasňování a zjišťování okolností významných pro správné posouzení viny obviněných a pro uložení trestu. Nedostatky se někdy vyskytují v prověřování obhajoby obviněných a v objasňování skutečností rozhodných v hlediska řešení otázky, zda pachatel trestného činu přijímání úplatku jednal jako veřejný činitel (§ 160 odst. 3 tr. zák.), resp. zda trestný čin podplácení byl spáchán vůči veřejnému činiteli (§ 161 odst. 2 tr. zák.); u nepřímého úplatkářství se nezkoumá, zda osoba, na kterou mělo být působeno, byla veřejným činitelem (§ 162 tr. zák.). Tyto nedostatky se pak často promítají i do závěrů o vině pachatelů. Ne vždy jsou důsledně objasňovány okolnosti uvedené v § 89 odst. 1 písm. c), e), f) tr. ř., jež umožňují činit správné závěry o závažnosti a společenském dosahu stíhaného trestného činu úplatkářství. Tím se soudy někdy zbavují možnosti upozornit na nedostatky nebo závady ve smyslu § 184 odst. 1 tr. ř.

B. Právní posuzování

Současná právní úprava chrání zájmy společnosti proti korumpování nejen pracovníků, kteří ve věcech obecného zájmu rozhodují, ale i těch, kteří takové věci obstarávají; umožňuje proto – na rozdíl od úpravy podle trestního zákona z r. 1950 – postihovat zejména případy, kdy příslušní pracovníci, kteří vzhledem k svému zaměstnání jsou povinni uspokojovat potřeby občanů z celospolečenských prostředků, si nechají za takové úkony nebo služby poskytovat úplatky.

Rozhodování soudů o vině jak trestnými činy úplatkářství podle § 160 až § 162 tr. zák., tak přečinem

proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. lze hodnotit vcelku pozitivně.

Přesto při posuzování těchto trestných činů a přečinu dochází někdy k pochybením, a to zejména při výkladu některých jejich znaků.

1. Znak „obstarávání věcí obecného zájmu“ vykládají soudy v podstatě správně; jde o každou činnost, která souvisí s plněním společensky významných úkolů. Za obstarávání věcí obecného zájmu soudy považují nejen rozhodování orgánů státní moci a správy, ale i uspokojování zájmů občanů a organizací v oblasti materiálních, zdravotních, sociálních, kulturních a jiných potřeb.

Soudům zpravidla nečinila potíže aplikace tohoto znaku v případech přijímání úplatku nebo podplácení u pracovníků na úseku státní moci a správy, a to ať šlo o úkony spočívající v rozhodovací činnosti (např. národních výborů, orgánů činných v trestním řízení apod.) nebo o úkony jiné (např. ve zdravotnictví apod.). Pochybení v těchto směrech zjištěná jsou jen ojedinělá.

V trestní věci projednané okresním soudem byla řešena právní otázka, zda za obstarávání věcí obecného zájmu lze považovat i právní poradou poskytnutou soudcem občanovi.

V této věci byl uznán vinným trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. občan, který poté, když mu byla dána právní rada soudcem okresního soudu v občanskoprávní záležitosti, ponechal na stole v jeho kanceláři 100 Kčs bankovku a odešel, přestože byl soudcem opakovaně upozorněn, aby si bankovku vzal, jinak že jej oznámí pro podplácení.

Lze souhlasit s názorem soudu vysloveným v tomto rozhodnutí, že poskytování právní rady občanovi soudcem při výkonu jeho funkce naplňuje formální znak obstarávání věcí obecného zájmu. Podle § 18 jedn. řádu pro okresní a krajské soudy mají soudci z povolání (poř. další tam uvedení pracovníci soudů a státních notářství) občanům a organizacím pomáhat; zejména mají dbát o to, aby nedostatek právních znalostí nebyl nikomu na újmu v jeho právech. Toto ustanovení o udělování právního poučení konkretizuje jeden z úkolů soudů uvedených zejména v § 3 zák. č. 36/1964 Sb., o organizaci soudů a o volbách soudců ve znění vyhl. č. 19/1979 Sb., jímž se vyjadřuje celospolečenský zájem na výchovné činnosti soudů od obecných forem široké preventivní a popularizační činnosti až po poskytování právní pomoci v individuálních případech.

Rozhodnutí okresního soudu je však vadné potud, pokud jednání obviněného bylo posouzeno i podle § 161 odst. 2 tr. zák., neboť v daném případě nešlo o úplatek nabídnutý v souvislosti s činností soudce jako veřejného činitele ani objektivně ani subjektivně. Dalším nedostatkem bylo, že se soud nevypořádal s otázkou, zda je naplněna též materiální podmínka trestného činu ve smyslu § 3 odst. 2 tr. zák. (srov. dále č. 9.).

V činnosti orgánů státní moci a správy je ovšem obstaráváním věcí obecného zájmu nejen vlastní rozhodování nebo jeho výkon, ale také příprava rozhodnutí, tj. opatřování potřebných podkladů.

Za obstarávání věcí obecného zájmu se v praxi soudců správně považuje i uzavírání smluv v oblasti dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi socialistickými organizacemi a uzavírání smluv nebo jiné jednání (např. schvalování cen, souhlas s vývozem a dovozem zboží apod.) související se zahraničním obchodem. Věci obecného zájmu obstarává jak pracovník, který je oprávněn smlouvu za socialistickou organizaci uzavřít, tak i jiný pracovník této organizace, který se podílí na přípravě podkladů, zúčastňuje se předběžných jednání, vypracovává určité návrhy, ať se týkají otázek technické, ekonomické, nebo jiné povahy apod. Je nutno mít na zřeteli, že takové úkony provádí pracovník socialistické organizace v rámci plnění svých pracovních úkolů, za které může být odměňován jen touto organizací.

Správně proto postupoval okresní soud, když jednání pracovníka socialistické organizace se zástupci zahraniční firmy o technických parametrech důlních výztuží, jež měly být u zahraniční firmy objednány, posoudil jako obstarávání věcí obecného zájmu.

Vyžaduje se, aby mezi úplatkem a obstaráváním věcí obecného zájmu byla souvislost. Taková souvislost je dána tehdy, když úplatek má vztah ke konkrétní činnosti, která má povahu obstarávání věcí obecného zájmu.

2. Úplatek je neoprávněná výhoda, která spočívá zpravidla v přímém majetkovém prospěchu (např. peníze, naturálie). Může však jít o výhodu jiného druhu (např. protislužbu). Úplatek je znakem nejen trestných činů úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák., ale i přečinu proti zájmům v socialistickém hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Z hlediska naplnění tohoto znaku není rozhodující výše úplatku; zákon nestanoví žádnou hodnotovou hranici.

Soudy v podstatě správně posuzovaly jako úplatek různé formy neoprávněných výhod. Za úplatek bylo např. považováno přijetí 100 kg krmné směsky vedoucím opravny od zákazníka za přednostní provedení opravy motorového vozidla; v jiném případě vedoucí skladu zeleniny vázal prodej většího množství brambor spotřebiteli na poskytnutí protislužby, totiž urychlené opravy auta v opravně, kde zákazník pracoval jako opravář.

Soudy rovněž vcelku správně vykládají další znaky trestných činů úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečinu podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Sb. uvádějící alternativní formy objektivní stránky činu „přijme“, „dá si slíbit“, „žádá“ v § 160 tr. zák. „poskytne“, „nabídne“ a „slíbí“ v § 161 tr. zák., „žádá“ a „přijme“ v § 162 tr. zák. a „přijme“ a „dá si slíbit“ v § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb.

Přijetí úplatku předpokládá, že se pachateli skutečně dostalo neoprávněné výhody. K přijetí úplatku může dojít i bez předchozí nabídky nebo slibu. Znak dá si slíbit je formou přípravy (§ 7 tr. zák.), která je tu povýšena na dokonaný trestný čin. Je nerozhodné, zda popř. kdy došlo ke splnění slibu.

Znak úplatek žádá je naplněn tehdy, y jestliže pachatel dal sám podnět k poskytnutí úplatku nebo ke slibu úplatku; nemusí jít o přímé vyslovení požadavku, ale postačí určitý náznak, z něhož je nepochybné, že pachatel navozuje situaci, aby mu byl úplatek slíben nebo nabídnut. Např. okresní soud uznal vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. pracovníka socialistické organizace, který v souvislosti s přípravou smlouvy o zakoupení důlního zařízení přijal od soukromé francouzské firmy vysoký úplatek v cizí měně. Při tom však nechal bez povšimnutí, že k poskytnutí úplatku došlo až poté, co si obviněný před zástupcem zahraniční firmy postěžoval, že „jiní dostávají v podobných případech od zahraničních firem vyšší odměny, zatímco u něho se to odbude nejvýše lahví koňaku“. Jelikož obviněný tímto způsobem o úplatek požádal, měl být správně uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák.

Pokud jednání pachatele spočívá v tom, že úplatek žádá a potom jej přijme, posuzují soudy někdy tyto případy nesprávně jako souběh trestných činů přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 a § 160 odst. 2 tr. zák. Neuvědomují si, že trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák. je dokonán již tím, že pachatel o úplatek požádá; je pak nerozhodné, zda mu byl úplatek poskytnut nebo slíben. K tomu, že pachatel, který úplatek žádal, jej potom přijal (popř. dal si slíbit), se přihlédne jako k jedné z okolností spoluurčujících stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost ve smyslu ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák., což má význam zejména při stanovení druhu a výše trestu (srov. též č. 3/1978 sb. rozh. tr.).

O poskytnutí úplatku ve smyslu § 161 odst. 1 tr. zák. jde jen v případě, kdy peníze nebo věc jako úplatek jsou předány osobě obstarávající věci obecného zájmu, ale i tehdy, dostane-li se takové osobě

protislužby nebo jiné výhody. Trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. je dokonán nejen poskytnutím úplatku, ale též jeho nabídnutím nebo slíbením; v posledních dvou uvedených případech se nevyžaduje, aby podplácená osoba úplatek přijala. Nesprávně poroto postupoval okresní soud, když uznal obviněného vinným pokusem trestného činu podplácení podle § 8 odst. 1, § 161 odst. 1 tr. zák. za to, že „se pokusil podplatit příslušníky VB částkami 500 Kčs a poté 800 Kčs, aby vůči němu bylo upuštěno od provedení osobní prohlídky“. Nabídnutím úplatku byl trestný čin dokonán, i když orgány VB odmítly úplatek přijmout.

3. Soudy vcelku správně posuzují v rámci formálních znaků (§ 3 odst. 1 tr. zák.) případy, kdy úplatky byly přijímány nebo požadovány po menších částkách opakovaně, popř. byly opakovaně poskytovány, nabízeny nebo slibovány. Tyto případy byly správně posuzovány jako jeden pokračující trestný čin. Předpokladem bylo, že souhrn hodnot určených k úplatkářství ve spojení s dalšími okolnostmi spoluurčujícími stupeň nebezpečnosti činu byl takový, že šlo již o trestný čin a že byly splněny i další požadavky pro takové posouzení, zejména jednota záměru a časová spojitost.

V trestní věci obviněného, který jako zubní lékař přijal v průběhu necelého roku od pěti pacientů úplatky ve výši od 40 do 100 Kčs v souvislosti s prováděním dentistických prací, bylo toto jednání správně posouzeno jako pokračující trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák.

Někdy činilo soudům potíže posouzení přijímání úplatku v takových případech, kdy úplatek nebyl poskytnout najednou nýbrž postupně ve více částkách.

Např. okresní soud posoudil stíhané jednání pachatele, spočívající v tom, že od prosince 1971 do září 1974 přijal na třikrát 48 000 šilinků od rakouské firmy, jako tři samostatné trestné činy přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák., a proto trestní stíhání pro prvé dva trestné činy spáchané do dubna 1972 vzhledem k amnestii prezidenta republiky z 23. 2. 1973 zastavil. Okresní soud nezhodnotil, že šlo o předem dohodnutý úplatek jako tzv. provize. Skutečnost, že úplatek byl vyplacen ve třech částkách, má význam jen z hlediska dokončení trestného činu.

4. Při posuzování trestných činů úplatkářství v případech, kdy úplatek přijal, dal si slíbit nebo o něj požádal veřejný činitel (§ 160 odst. 3 tr. zák.) nebo šlo-li o úplatkářství vůči veřejnému činiteli (§ 161 odst. 1, § 162 tr. zák.), soudy vždy nezkoumají, zda pachatel se nedopustil úplatkářství v jednočinném souběhu a trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 tr. zák. (popřípadě návodem, resp. přípravou k tomuto trestnému činu).

O jednočinný souběh trestného činu přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3, popř. § 160 odst. 2, 3 tr. zák. s trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 tr. zák. půjde tehdy, když veřejný činitel kromě toho, že přijal nebo si dal slíbit nebo žádal úplatek, zneužil ještě pravomoci veřejného činitele s úmyslem uvedeným v návěť § 158 tr. zák.

Nesprávně proto postupoval okresní soud, když jednání předsedy stavebního bytového družstva, který žádal a přijal úplatek v částce 40 000 Kčs v souvislosti s neoprávněným předáním družstevního bytu do osobního užívání, posuzoval pouze jako trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 2, 3 tr. zák.

Jednočinný souběh trestných činů úplatkářství (§ 161 odst. 2, § 162 tr. zák.) s návodem k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 tr. zák. nebo s přípravou k němu (podle toho, zda se veřejný činitel o trestný čin podle § 158 tr. zák. alespoň pokusil či nikoli) bude přicházet v úvahu tehdy, jestliže pachatel úplatek poskytl, nabídl nebo slíbil veřejnému činiteli proto, aby jednal způsobem naznačeným v § 158 odst. 1 písm. a), b) nebo c) tr. zák.

Nevyužívání těchto souběhů znamená, že nebyla správně vystižena povaha a nebezpečnost trestné činnosti pro společnost a v případech, kdy trestní sazba uvedená v § 158 tr. zák. je vyšší než trestní sazba na trestný čin úplatkářství (zvláště tehdy, když úplatek vůči veřejnému činiteli dosahuje částky kolem 20 000 Kčs a vyšší a u trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele přichází tedy v úvah použití přísnější trestní sazby podle § 158 odst. 2 tr. zák.), je pachatel zvýhodňován tím, že trest odnětí svobody mu je uložen podle mírnějších trestních sazeb stanovených na trestné činy úplatkářství.

Naproti tomu v případech, kdy pachatel poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek veřejnému činiteli v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu nebo jestliže žádá či přijme úplatek za to, že bude svým vlivem působit na výkon pravomoci veřejného činitele nebo za to, že tak již učinil nebo z téhož důvodu poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek bez úmyslu navést veřejného činitele k zneužití jeho pravomoci, dopustí se jen trestného činu podplácení podle § 161 odst. 2, resp. trestného činu nepřímého úplatkářství podle § 162 odst. 1 nebo 2 tr. zák. (např. poskytnutí nebo nabídnutí úplatku veřejnému činiteli až po příznivém vyřízení věci, které bylo v souladu se zákonem).

Při rozhodování o trestných činech úplatkářství se vyskytla pochybení též při zkoumání a posuzování otázky, zda pachatel se úplatkářství dopustil jako veřejný činitel (§ 160 odst. 3 tr. zák.) nebo vůči veřejnému činiteli (§ 161 odst. 2), popř. zda u nepřímého úplatkářství mělo být působeno na výkon pravomoci veřejného činitele (§ 162 tr. zák.). K nesprávnému posuzování této otázky dochází jak v neprospěch pachatelů, tak v jejich prospěch. Soudy někdy považují pachatele nebo osobu, jíž byl úplatek poskytnut, nabídnut či slíben nebo toho, na nějž má pachatel působit svým vlivem, za veřejného činitele, ačkoli o veřejného činitele nejde, v jiných případech se dopouštějí opačného pochybení.

Okresním soudem byl uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák. vedoucí oddělení Městské epidemiologické stanice, který od svých podřízených pracovníků přijímal úplatky za to, že při kontrole nevyvodil důsledky ze zjištěných závad a nedostatků v jejich práci. Obviněný se sice vzhledem k náplni své pracovní činnosti podílel na plnění úkolů společnosti, avšak neměl při tom žádnou pravomoc. Stíhaného jednání se proto nemohl dopustit jako veřejný činitel a měl být tedy uznán vinným trestným činem úplatkářství pouze podle § 160 odst. 1 tr. zák.

V jiné trestní věci byla obviněná uznána vinnou trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák., protože nabídla úplatek v souvislosti s činností člena rady spotřebitelské kontroly při odboru obchodu a služeb ONV. Ani v tomto případě nešlo však o veřejného činitele. členové rady spotřebitelské kontroly jsou aktivisty orgánu zřízeného národním výborem na základě ustanovení § 65 odst. 1 zák. č. 69/1967 Sb., podle něhož národní výbory k zapojování občanů do společensky prospěšné práce, k hlubšímu poznávání jejich potřeb a zájmů a k řešení otázek vyžadujících všestranného posouzení, si zřizují poradní sbory, pracovní sbory, pracovní komise a jiné aktivity. Členové těchto sborů, komisí či aktivů mají oprávnění vyžadovat od pracovníků provozoven obchodu a služeb informace a zjistí-li závady nebo nedostatky, zapíší je v inspekční knize. Pokud na základě takového poznatku je třeba učinit opatření, provede je orgán národního výboru. Členové rady spotřebitelské kontroly nejsou však oprávněni sami rozhodovat (l tomu srov. např. čl. 133 instrukce ministerstva obchodu ČSR v č. 5/1970 Věstníku ministerstva obchodu ČSR). Člen rady spotřebitelské kontroly při vykonávání své funkce není proto veřejným činitelem.

Okresním soudem byl dále odsouzen státní notář pro trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. za to, že jednak v souvislosti s převodem rodinného domku (registrace smlouvy) a jednak v souvislosti s rozhodováním o dědictví přijal od tří osob úplatky v částkách 100 Kčs, 100 Kčs a 200 Kčs. Obviněný však měl být uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák., neboť státní notář při rozhodování ve věcech dědictví a při registraci smluv vykonává pravomoc, která mu byla svěřena v souvislosti s plněním úkolů společnosti a státu a v takových

případech je proto veřejným činitelem podle § 89 odst. 8 tr. zák.

5. Pro úplatkářství v dodavatelsko-odběratelských vztazích je charakteristické, že prostředky na úplatky jsou čerpány zpravidla z tzv. černých fondů; buď je využita existence vytvořeného fondu, nebo je černý fond za takovým účelem vytvořen. Odpovědní hospodářští pracovníci stíhaní pro trestný čin porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky podle § 127 odst. 1 tr. zák. jsou při poskytnutí úplatku z takového fondu stíháni též za trestný čin podplácení podle § 161 tr. zák. spíše jen výjimečně.

Před okresním soudem byl projednán případ obviněného předsedy JRD, který nechal vyplatit z prostředků JRD vedoucímu dopravy v n. p. Duslo Šala 28 833 Kčs za to, že zajistil uzavření hospodářské smlouvy na využití dopravních prostředků JRD v n. p. Duslo v době vegetačního klidu, čímž si JRD zlepšilo hospodářské výsledky o 625 000 Kčs. Toto jednání předsedy JRD bylo právně posouzeno jen jako trestný čin porušování povinnosti při nakládání s finančními a hmotnými prostředky podle § 127 odst. 1 tr. zák., ačkoli vzhledem k uvedeným skutkovým zjištěním šlo o jednočinný souběh tohoto trestného činu s trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. (srov. též č. 26/1973 Sb., rozh. tr.).

V jiné trestní věci byli stíháni dva odpovědní hospodářští pracovníci JZD, kteří vytvořili na základě fingovaných výplatních listin černý fond ve výši 14 756 Kčs a z něho pak čerpali různé částky i na úplatky pro pracovníky jiných socialistických organizací v souvislosti s obstaráváním materiálů a zboží pro JZD. Při právním posouzení tohoto jejich jednání nebylo sice opomenuto, že poskytli úplatek, avšak právní kvalifikaci podle § 127 odst. 1 tr. zák. v jednočinném souběhu s pomocí k trestnému činu podplácení podle § 10 odst. 1 písm. c), § 161 odst. 1 tr. zák. je třeba vytknout, že nešlo o pomoc jako formu účastenství, ale o trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. K tomu je možno dodat, že pokud by v úmyslu uvedeném v § 127 odst. 1 tr. zák. úplatky z uvedeného fondu poskytovali jiní odpovědní hospodářští pracovníci než ti, kteří fond vytvořili, přicházelo by v úvahu rovněž jejich postižení za trestný čin podle § 127 odst. 1 tr. zák., a to v jednočinném souběhu s trestným činem podplácení podle § 161 tr. zák.

Obdobné jednání pracovníků socialistické organizace, kteří by nebyly odpovědnými hospodářskými pracovníky, bylo by třeba posoudit jako trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. a pomoci k trestnému činu podle § 127 odst. 1 tr. zák. v jednočinném souběhu (srov. též č. 3/1972 sb. rozh. tr.).

6. Není vyloučen jednočinný souběh trestného činu podplácení podle § 161 tr. zák., popř. přijímání úplatku podle § 160 tr. zák. s trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák.

V praxi se vyskytl případ podplácení v souvislosti s přípravou tzv. pojišťovacího podvodu. Pachatel nabídl úplatek ze svých peněz pracovníku státní pojišťovny za to, aby s ním uzavřel smlouvu o pojištění odpovědnosti za škody s dřívějším datem, než došlo k pojistné události. Pracovník pojišťovny však úplatek i návrh na uzavření takové nezákonné smlouvy odmítl. Soud správně kvalifikoval jednání pachatele jako trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. v jednočinném souběhu s přípravou trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 7 odst. 1, § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák. Pro úplnost je třeba dodat, že kdyby pracovník pojišťovny úplatek přijal, dal si slíbit nebo o úplatek požádal a přistoupil by na dohodu o spáchání pojišťovacího podvodu, šlo by na straně podplácejícího o podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák., na straně pracovníka pojišťovny o přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 nebo 2 tr. zák., u obou v jednočinném souběhu se spolupachatelstvím trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 9 odst. 2, § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák., popř. podle okolností o spolupachatelství přípravy nebo pokusu tohoto trestného činu.

Na rozdíl od toho pachatel, který se pokusí navést pracovníka pojišťovny ke spáchání pojišťovacího podvodu a slíbí mu za to, že se s ním o vylákanou pojistnou náhradu rozdělí, se dopustí jen přípravy k trestnému činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 7 odst. 1, § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák. Dojde-li mezi pojištěným a zástupcem pojišťovny k dohodě o podvedení pojišťovny, vylákání neoprávněné pojistné náhrady a o její rozdělení mezi sebe, půjde o spolupachatelství trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 9 odst. 2, § 132 odst. 1 písm.

c) tr. zák., popř. podle okolností přípravy nebo pokusu tohoto trestného činu. O souběh s trestným činem podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák., popř. přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 nebo 2 tr. zák. jde tedy v těchto případech jen tehdy, jestliže pojištěný poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek předem ze svých vlastních prostředků a podplácený pracovník pojišťovny takový úplatek přijme, dá si slíbit nebo o takový úplatek požádá. V tomto smyslu judikoval Nejvyšší soud ČSR ve věcech 6 To 25/75 a 6 To 32/75.

7. Ojediněle se vyskytly případy, že příjemce úplatku v cizí měně si tyto valuty ponechal, čímž jednal v rozporu s předpisy zákona č. 142/1970 Sb., o devizovém hospodářství.

Např. obviněný přijal od zahraniční firmy v souvislosti se svou účastí na uzavření smlouvy o dovozu zboží úplatek 2774 amerických dolarů. Tyto valuty nenabídl devizové bance k odkupu.

V praxi vznikla otázka, zda v těchto případech jde o jednočinný souběh trestných činů přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák., resp. podle § 160 odst. 2 tr. zák. s trestným činem ohrožení devizového hospodářství podle § 146 tr. zák., pokud nesplněním povinnosti nabídnout valuty devizové bance k odkupu byla devizovému hospodářství způsobena větší škoda.

Povinnost nabídnout devizové bance valuty k odkupu vzniká až po nabytí valut, tedy po dokonání (dokončení) trestného činu přijímání úplatku, a může být splněna i později (nejpozději do 15 dnů po nabytí – srov. k tomu § 15 odst. 1 písm. b) zák. č. 142/1970 Sb., o devizovém hospodářství).

Z toho lze dovodit, že v případech, kdy pachatel přijme úplatek v cizí měně a způsobí devizovému hospodářství větší škodu tím, že tyto valuty nenabídl devizové bance k odkupu, naplní znaky trestných činů přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, resp. podle § 160 odst. 2 tr. zák. a ohrožení devizového hospodářství podle § 146 tr. zák. ve vícečinném a nikoli v jednočinném souběhu. Pokud skutek spočívající v nesplnění povinnosti nabídnout získané valuty devizové bance k odkupu nebyl obžalobou stíhán, nemůže být obviněný uznán vinným též trestným činem ohrožení devizového hospodářství podle § 146 tr. zák. (v souběhu s trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, resp. podle § 160 odst. 2 tr. zák.).

I při postihu pouze pro trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, resp. § 160 odst. 2 tr. zák. může být účel trestu (§ 23 tr. zák.) splněn též uložením dalšího trestu propadnutí valut podle § 55 odst. 1 tr. zák., poněvadž je pachatel získal trestným činem.

8. Soudy jen v málo případech rozhodovaly o návrzích prokurátorů na potrestání pachatelů za přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Právní posouzení činu v těchto věcech, které se týkaly převážně přijímání úplatku pracovníkem socialistické organizace v souvislosti s prodejem zboží nebo poskytováním služeb, bylo v podstatě bez závad. Určitým nedostatkem bylo, že soudy se nezabývaly v odůvodnění rozsudků (nešlo-li o zjednodušený rozsudek ve smyslu § 314d odst. 1 tr. ř.) znakem „zvýhodnění spotřebitele“, i když podle obsahu spisů ve všech zkoumaných případech byl tento znak dán; vždy šlo také o poškození pracovníka socialistické organizace.

Znakem tohoto přečinu není – na rozdíl od trestného činu přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr.

zák. – takové alternativní jednání pracovníka socialistické organizace, který o úplatek sám požádá. Případy tohoto druhu se v praxi soudů nevyskytly. Je však nutno upozornit na to, že jednání pracovníka socialistické organizace, který by při prodeji zboží nebo při obstarávání služeb o úplatek nebo jinou neoprávněnou výhodu sám požádal, ale úplatek nebo jiná výhoda mu spotřebitelem poskytnuty nebyly, by bylo pokusem přečinu podle § 8 odst. 1 tr. zák. a § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Jestliže v takovém případě je úplatek k žádosti pracovníka socialistické organizace poskytnut nebo slíben, jde o přečin, přičemž soud k tomu, že obviněný o úplatek sám požádal, přihlédne jako k jiné přitěžující okolnosti (§ 34 tr. zák.) při uložení trestu.

Byla zjištěna některá spíše ojedinělá pochybení soudů spočívající v tom, že stíhané jednání mělo být posouzeno jako trestný čin a nikoli jako přečin.

Okresní soud uznal obviněného vinným přečinem proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb., protože jako zásobovací referent národního podniku rozprodal osmi občanům ocelové traverzy na stavbu rodinných domků a za umožnění tohoto odprodeje obdržel na úplatcích nejméně 2400 Kčs. Již s ohledem na výši postupně přijatých úplatků nešlo o uvedený přečin, ale o trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák.

Rovněž nesprávně jako přečin podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. kvalifikoval soud jednání spojového montéra okresní správy spojů, který za úplatek 500 Kčs zapojil podplácejícímu účastnickou telefonní stanici v jeho bytě bez projednání a schválení jeho žádosti příslušnou správou spojů. Nositelem všech oprávnění v rámci jednotné telekomunikační sítě je správa spojů; ta zájemcům účastnické telefonní stanice svěřuje do užívání, zařízení tedy zůstává majetkem správy spojů (zák. č. 110/1964 Sb.). Podmínky pro zřizování a používání telefonních zařízení upravuje telefonní řád (vyhl. č. 177/1975 Sb.). Správa spojů dbá při zřizování účastnických stanic na to, aby byly především uspokojovány požadavky zvláště důležité z hlediska zájmů socialistické společnosti (vyhl. č. 111/1964 Sb.). Zřízení telefonní účastnické stanice nemá tedy povahu poskytování služeb ve smyslu přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Přijetí úplatku ve výši 500 Kčs v souvislosti s obejitím shora uvedených předpisů o zřizování účastnických telefonních stanic však v daném případě zakládalo již skutkovou podstatu trestného činu přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák.

Jen zcela ojediněle byla zjištěna pochybení v právním posouzení spočívající v tom, že nebyl vyjádřen souběh přečinu podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. s jiným přečinem.

V jedné věci okresního soudu tiskař v n. p. Jihočeské tiskárny jednak v sedmi případech přijal od zákazníků po 50 Kčs za urychlené vyhotovení svatebních oznámení, jednak ve třech dalších případech vytiskl oznámení zákazníkům bez vyúčtování podnikem, čímž podniku vznikla škoda 371,50 Kčs, a mimo to za urychlení zakázky přijal i od těchto zákazníků po 100 Kčs. Tyto činy byly posouzeny jen jako přečin podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb., ač ta část stíhaného jednání, jímž jímž byl podnik poškozen o 371,50 Kčs, vykazovala znaky přečinu proti majetku v socialistickém v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb.

9. Jestliže jsou dány formální znaky trestných činů úplatkářství, je třeba vždy zkoumat, zda je naplněn i materiální znak, tj. takový stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, že konkrétní jednání pachatele je nutno posoudit jako trestný čin (§ 3 odst. 1 tr. zák.).

Jedním z významných kritérií pro určení stupně nebezpečnosti činu pro společnost je výše úplatku. Výše úplatku není pojmovým znakem těchto trestných činů, nicméně úplatek nepatrné hodnoty (např. sáček kávy, balíček cigaret apod.) sám o sobě zpravidla nezvýší stupeň nebezpečnosti činu natolik, aby šlo o trestný čin.

V soudní praxi nedochází ke stíhání pachatelů pro trestné činy úplatkářství v případech, jestliže výše úplatku v penězích nepřesáhla jednorázově 100 Kčs, popř. hodnota věci poskytnuté jako úplatek nepřevýšila tuto částku.

Tuto otázku nelze posuzovat izolovaně a mechanicky; v některých případech může jednání pachatele dosáhnout stupně nebezpečnosti trestného činu i při úplatku nižším než 100 Kčs; v jiných případech nemusí ani vyšší úplatek znamenat, že je naplněn i materiální znak trestného činu. Výši úplatku je proto třeba hodnotit v souvislosti s dalšími okolnostmi, které spoluurčují stupeň nebezpečnosti činu.

V naznačeném směru je významná zejména okolnost, v jaké oblasti společenského života k úplatkářství došlo. Zcela nesmlouvavý postoj je třeba zaujmout k úplatkářství – zvláště pak k trestnému činu přijímání úplatku – v oblasti výkonu státní moci a správy; v této oblasti nelze tolerovat zásadně žádné úplatky, a to ani nepatrné hodnoty. Je to odůvodněno zájmem společnosti na čistotě veřejného života zdůrazněným především skutečností, že orgány státní moci a správy vydávají závažná rozhodnutí.

V případech, v nichž sice nejde o rozhodování, ale o jiné formy obstarávání věcí obecného zájmu, bude třeba mít přísnější hledisko na úplatkářství v souvislosti s uplatňováním práv občanů, zvláště takových, která jsou zaručena ústavou nebo která jsou zakotvena v dalších zákonech popř. v jiných právních předpisech, zejména tehdy, je-li jejich realizace kryta z celospolečenských prostředků. Proto i jednorázový úplatek v hodnotě již kolem 100 Kčs bude zpravidla zvyšovat stupeň nebezpečnosti činu na úroveň trestného činu v oblasti sociálního zabezpečení s celou širokou škálou nárokových i nenárokových institucí, v oblasti školství zejména v souvislosti s rozmísťováním do výběrových škol a učňovských učilišť a při přijímání na vysoké školy, v oblasti zdravotnictví v souvislosti s výkonem přenesené administrativně správní pravomoci, při hrubém zneužívání tíživé situace pacientů apod., jakož i v oblasti pracovněprávních vztahů (např. přijímání pracovních sil, změn v pracovním zařazení, odměňování apod.). Dále např. v pojišťovnictví, v peněžních službách a v celém systému kontroly, která je určena ke zjišťování a odstraňování nežádoucích jevů, zejména v hospodářských organizacích.

Při hodnocení stupně nebezpečnosti činu pro společnost je třeba přihlížet také ke všem dalším okolnostem jež určujícím (§ 3 odst. 4 tr. zák.).

Významným hlediskem je zejména míra zavinění a pohnutka. Mírněji je třeba posuzovat pachatele, který přijme úplatek byv sveden příležitostí, na naléhání podplácejícího, pod vlivem falešných společenských ohledů (např. přijetí pohoštění atd.), na rozdíl od pachatele, který záměrně rafinovaně vytváří takovou situaci, aby mu byl úplatek poskytnut nebo nabídnut, zneužívá tísně jiného, váže uspokojení naléhavého oprávněného zájmu občana na poskytnutí úplatku apod. Pokud jde o podplácejícího, míru zavinění snižuje okolnost, že úplatek poskytuje ve vážné tísní, např. v obavě o své zdraví nebo o zdraví blízkých osob, s cílem dosáhnout uspokojení naléhavé oprávněné potřeby. Přísněji je třeba naopak posuzovat pachatele, který poskytuje úplatek proto, aby dosáhl přednostního uspokojení svého zájmu, který nevyplývá z nezbytné oprávněné potřeby, ale z egoismu, nebo proto, aby dosáhl jiné neoprávněné výhody apod.

V hospodářské sféře je zapotřebí rozlišovat mezi pachateli, kteří podplácejí jen proto, aby socialistická organizace mohla plnit důležité plánované úkoly, získat smluvně zajištěné dodávky materiálu, prací a služeb a pod., a pachateli, kteří podplácením zajišťují pro organizaci neplánované a smluvně nezajištěné dodávky materiálu, prací a pod., zejména když jsou určeny na akce, které se realizují s porušením plánovací a hospodářské kázně a na úkor plánovaných úkolů jiných organizací. Přísněji je také nutno posuzovat pachatele, kteří poskytují úplatek proto, aby získali pro socialistickou organizaci jakoukoli jinou neoprávněnou výhodu. Na úseku zahraničního obchodu je stupeň nebezpečnosti trestného činu přijímání úplatku zpravidla výrazně zvyšován poškozením

dobrého jména organizací zahraničního obchodu a jejich pracovníků ve vztahu k zahraničí a z toho vyplývajících, často těžko vyjádřitelnými materiálními a morálními škodami způsobenými našemu zahraničnímu obchodu.

Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je dále významně ovlivněn tím, zda poskytnutí, popř. přijetí úplatku bylo jen jednorázové, ojedinělé, nebo naopak opakované, zda úplatek byl poskytnut nebo slíben před obstaráním věci obecného zájmu, nebo bez předchozího slibu či požádání až po něm apod. Bez významu nemůže být ani skutečnost, zda se úplatkářství vyskytuje na daném úseku často, nebo jen ojediněle, a jaké konkrétní škodlivé důsledky má na společenské právní a morální vědomí a na důvěru občanů v socialistické společenské a výrobní vztahy.

Všechny okolnosti určující stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je třeba náležitě zjistit a konkrétně zhodnotit jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti.

Poněkud odlišná je situace v oblasti obchodu a služeb. Prodej zboží nebo poskytování služeb socialistickými organizacemi se v praxi považuje za obstarání věci obecného zájmu. Proto přijímání úplatku a podplácení v takových souvislostech má formální znaky trestných činů úplatkářství podle § 160 a 161 tr. zák. V této oblasti lze úplatkářství postihovat též jako přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. Tento přečin – u něhož výše úplatku rovněž není zákonným znakem – se překrývá s trestným činem přijímání úplatků podle § 160 odst. 1 tr. zák., jestliže úplatek jako neoprávněnou výhodu přijme nebo si dá slíbit pracovník socialistické organizace v souvislosti s prodejem zboží nebo poskytováním služeb.

Dosah skutkové podstaty přečinu je – vedle toho, že se ho může dopustit jen pracovník socialistické organizace – zúžen s ohledem na další formální znak, který vyžaduje, aby spotřebitel byl zvýhodněn.

Z uvedeného vztahu skutkových podstat trestného činu přijímání úplatku podle § 160 odst. 1 tr. zák. a přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. lze dovodit, že v případech, v nichž dojde k naplnění všech formálních znaků uvedeného přečinu a trestného činu, rozlišení mezi nimi spočívá ve stupni nebezpečnosti spáchaného činu pro společnost, tedy v materiálním znaku.

Přečiny proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 zák. č. 150/1969 Sb., za něž lze uložit trest odnětí svobody až na jeden rok, převážně jako činy menší nebezpečnosti pro společnost, navazují na trestné činy proti hospodářské soustavě uvedené v oddílu prvním hlavy druhé zvláštní části trestního zákona. V oblasti obchodu a služeb např. na trestný čin poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. navazuje přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. a) zák. č. 150/1969 Sb. Jejich rozlišení spočívá rovněž v materiálním znaku, to je ve stupni nebezpečnosti konkrétního činu pro společnost; podle ustálené soudní praxe (srov. též č. 64/1971 sb. rozh. tr.) se za trestný čin poškozování spotřebitele podle § 121 tr. zák. považuje poškozování v rozsahu převyšujícím 1500 Kčs.

Poškozování spotřebitele formami uvedenými v § 2 písm. a) zák. č. 150/1969 Sb. a § 121 tr. zák. v rozsahu ať větším (trestný čin) či menším (přečin), i úplatky v souvislosti s prodejem zboží a poskytováním služeb mají společný rys v tom, že pracovníci socialistických organizací se neoprávněně obohacují na úkor spotřebitelů; při tom hlavní rozdíl mezi nimi je v tom, že neoprávněná výhoda formou úplatku je specifickou formou poškozování spotřebitele prakticky jen v oblasti tzv. úzkoprofilového zboží nebo úzkoprofilových služeb.

Uváží-li se dále, že typová nebezpečnost trestného činu poškozování spotřebitele, vyjádřená v trestní sazbě odnětí svobody od šesti měsíců do tří roků, není nižší než u trestného činu přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 2 tr. zák., je možno ze všech výše naznačených okolností učinit tento závěr:

Pokud hodnota úplatku jako neoprávněné výhody v případě naplnění znaků uvedených v § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. nepřevyšuje 1500 Kčs a stupeň nebezpečnosti činu není zvyšován jinými okolnostmi, které jej spoluurčují, není zpravidla důvodu posuzovat takový čin jako trestný čin přijímání úplatku podle § 160 tr. zák.

Okolnosti, které v takových případech mohou zvyšovat stupeň nebezpečnosti činu na úroveň trestného činu, i když úplatek nepřesáhl 1500 Kčs, je třeba rovněž zkoumat z hledisek uvedených v § 3 odst. 4 tr. zák. S ohledem na povahu činu je nutno přihlížet zejména k tomu, zda šlo o úplatek jednorázový či opakovaný, zda šlo o případy, kdy pachatel úplatek přijal nebo si dal slíbit, či o případy, kdy sám o úplatek požádal. Stupeň nebezpečnosti činu bude dále zvyšovat, jestliže pachatel byl již dříve uznán vinným, odsouzen a zejména potrestán za přijímání úplatků, nebo za jiný trestný čin nebo přečin, jímž dal najevo své parazitní sklony. Obdobně je nutno hodnotit i delší dobu, po kterou se pachatel takového jednání dopouštěl, jakož i další okolnosti svědčící o zavrženíhodnosti jeho jednání (např. předstírání nedostatku zboží, požadování úplatků na osobách sociálně slabých apod.). Tyto okolnosti je nutno hodnotit v souvislosti se všemu ostatními okolnostmi určujícími stupeň nebezpečnosti pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.), zejména též s přihlédnutím k tomu, do jaké míry se výše úplatku přiblížila k hranici 1500 Kčs.

Zákon o přečinech podle důvodové zprávy vytvořil nové skutkové podstaty přečinů proti zájmům v socialistickém hospodářství (§ 2), proto, aby společnost měla účinný nástroj proti různým rozšířeným nešvarům, které narušují plynulé zásobování trhu a zveličují nedostatek zboží, po němž je zvýšená poptávka, protože této situace pak využívají jednotlivci k bezpracným ziskům, mj. tím, že je zatajují a pak přijímají neoprávněné výhody a úplatky. Na obdobnou situaci se poukazuje i v souvislosti s poskytováním některých služeb.

Pro postih přečinu podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. je proto třeba vytvořit takový prostor, aby podle tohoto ustanovení byla při srovnání s ostatními přečiny proti zájmům socialistického hospodářství postihována jednání typově zhruba stejně nebezpečná. Nelze připustit, aby při jiném výkladu bylo přijetí nižšího úplatku pro nedostatek znaku „zvýhodnění spotřebitele“ posuzováno jako trestný čin úplatkářství, zatímco přijetí třeba vyššího úplatku v souvislosti se zvýhodněním spotřebitele by bylo posuzováno jen jako přečin.

Z tohoto pojetí materiální podmínky lze usoudit též na určení dolní hranice stupně společenské nebezpečnosti přečinu proti zájmům v socialistickém hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. (§ 1 odst. 2 cit. zák.). Pokud tu nebudou jiné okolnosti zvyšující stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, nepůjde o přečin zpravidla při jednorázovém úplatku do hodnoty 100 Kčs.

Jednání tohoto druhu, která nedosahují stupně nebezpečnosti trestného činu nebo přečinu, mohou být účinně postižena jako kárná provinění podle zákoníku práce, popř. podle zákona č. 122/1962 Sb., o státní zemědělské, potravinářské a obchodní inspekci, nebo jako přestupek podle § 19, resp. 6 zák. č. 60/1961 Sb.

IV.

Ukládání trestů

1. Za trestné činy úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. byly v letech 1971 až 1976 převážně ukládány tresty nespojené s odnětím svobody. V průměru představovala podmíněná odsouzení podíl téměř 50 , tresty nápravného opatření podíl kolem 20. Zejména v posledních třech letech nejsou v uvedených relacích podstatnější výkyvy. Nepodmíněné tresty odnětí svobody mají stoupající trend – od 7,4 v roce 1971 do 25,7 v roce 1976.

Tyto tresty byly ukládány nejčastěji za trestné činy přijímání úplatků podle § 160 tr. zák. Co do délky převažují u nepodmíněných trestů odnětí svobody od šesti měsíců do jednoho roku; je možno konstatovat, že v uvedené časové řadě stoupá počet nepodmíněných trestů odnětí svobody ukládaných nad jeden rok. Naproti tomu klesá podíl peněžitých trestů ukládaných samostatně (lze je ukládat jen za trestný čin podplácení podle § 161 tr. zák.). Stoupá však počet peněžitých trestů ukládaných vedle jiných trestů a dále trestů zákazu činnosti a propadnutí věci. Jen zcela výjimečně došlo k upuštění od potrestání.

Podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody uložených za úplatkářství nedosahuje procentuálního průměru těchto trestů uložených za jiné úmyslné trestné činy. Je to vysvětlitelné především tím, že úplatkářství bylo většinou páčáno formami méně závažnými, zejména pokud jde o trestný čin podplácení podle § 161 tr. zák., přičemž pachateli těchto trestných činů byly převážně osoby dosud netrestané, jejichž čin byl jen mimořádným vybočením z jinak řádného života pracujícího člověka. Tyto okolnosti spolu se skutečností, že proti jiným závažným trestným činům jsou trestní sazby u trestných činů úplatkářství podstatně nižší, zejména pokud jde o trestné činy podplácení podle § 161 odst. 1 tr. zák. a nepřímého úplatkářství podle § 162 odst. 2 tr. zák., vedou soudy důvodně k závěru, že v těchto případech bude účelu trestu dosaženo i trestem bez odnětí svobody.

2. Soudy ve většině případů ukládají tresty odpovídající hlediskům, k nimž je třeba podle zákona přihlížet. Důraznější druh a výměru trestu stanoví zejména v případech opakovaného úplatkářství a v závažnějších případech, např. získal-li pachatel větší majetkový prospěch, požádal-li o úplatek sám, dopustil-li se takového činu jako veřejný činitel apod. V uvedených a obdobných případech postupují soudy takto i tehdy, jde-li o pachatele dosud netrestaného a s dobrou pověstí.

Tak např. okresním soudem byl uložen obviněnému, předsedovi bytového stavebního družstva, za trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 2, 3 tr. zák., spočívající v požadování a přijetí úplatku 40 000 Kčs za předání bytu do osobního užívání, a za tentýž trestný čin v souběhu s trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. a) tr. zák., spáchaný machinacemi s převodem družstevního bytu za 70 000 Kčs, úhrnný trest odnětí svobody na 6 roků a peněžitý trest.

V jiné trestní věci uložil soud obviněnému, předsedovi bytového družstva, za trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák., jehož se dopustil přijetím částky 4000 Kčs, 200 tuzexových korun a věcných darů od jedenácti osob, nepodmíněný trest odnětí svobody na 20 měsíců, peněžitý trest ve výměře 3000 Kčs a trest zákazu činnosti.

V některých případech však dochází k ukládání neopodstatněně mírných trestů. Především tím, že byl uložen mírnější druh trestu (popřípadě bylo upuštěno od potrestání), nebo nebylo využívání celého rozpětí zákonných trestních sazeb u jednotlivých trestů, popřípadě nebyly uloženy další tresty, ačkoli pro jejich uložení byly zákonné podmínky. V této souvislosti je nutno zdůraznit, že úplatek má být zásadně prohlášen za propadlý. Jen tam, kde to není možné, je namíste odčerpání majetkového prospěchu cestou peněžitého trestu. Z toho ovšem nelze dovozovat, že by se peněžitý trest měl v každém případě rovnat pouze výši úplatku. Třebaže výše majetkového prospěchu není při výměře peněžitého trestu zanedbatelná, z povahy a účelu tohoto trestu vyplývá, že neplní jen funkci odčerpání majetkového prospěchu, ale i funkci postižení pachatele na místě pro něho zvláště citlivém. Podle okolností případu bude proto účelné uložit peněžitý trest v částce i podstatně vyšší než činila výše úplatku, popř. i peněžitý trest vedle trestu propadnutí věci.

Nesprávný postup v uvedených směrech lze dokumentovat na těchto případech:

Okresní soud uložil obviněnému za trestný čin podplácení podle § 161 odst. 2 tr. zák. trest

nápravného opatření na 4 měsíce s tím, že z odměny za práci připadá 15 státu. Skutek spočíval v tom, že obviněný nabízel příslušníkovi VB částku 100 Kčs, kterou pak zvyšoval až na 500 Kčs, aby upustil od provedení zkoušky k zjištění hladiny alkoholu v krvi. Obviněný byl totiž podezřelý, že řídil motorové vozidlo v podnapilém stavu. Okresní soud nehodnotil skutečnost, že obviněný nemá dobrou pověst a často se opíjí. Shledal-li soud i za uvedeného stavu podmínky pro uložení trestu nespojeného s odnětím svobody, měl v každém případě uložit obviněnému buď trest nápravného opatření v podstatně delším trvání anebo přiměřený podmíněný trest odnětí svobody s delší zkušební dobou a současně i trest peněžitý. To zejména, když obviněný naplnil svým jednáním i znaky přípravy k trestnému činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 7 odst. 1, § 158 odst. 1 písm. a) tr. zák., na kteroužto kvalifikaci soud nesprávně neuznal.

V jiné věci byl obviněný odsouzen za trestný čin přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák., protože jako vedoucí střediska Komunálních služeb požadoval od zákazníků úplatku v souvislosti s prováděním instalátérských prací a získal tím nejméně 10 000 Kčs. soud pochybil tím, že obviněnému uložil pouze trest odnětí svobody, byť nepodmíněný.

Nesprávný je též výrok o trestu v rozsudku okresního soudu, jímž byl obviněný uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 2 tr. zák. Uvedeného trestného činu se dopustil tím, že jako spojový montér požádal ve dvou případech o úplatek, pokaždé ve výši 800 Kčs, za přednostní zapojení telefonní účastnické stanice a tyto úplatky též přijal. Byl mu za to uložen pouze podmíněný trest odnětí svobody na 6 měsíců se zkušební dobou na 18 měsíců. Nehledě k tomu, že nebylo uvažováno o odčerpání majetkového prospěchu, je i tento trest uložený přímo na dolní hranici trestní sazby nepřiměřeně nízký, i když obviněný nebyl trestán.

Rozsudkem okresního soudu byl obviněný, tajemník městského národního výboru, uznán vinným trestným činem přijímání úplatku podle § 160 odst. 1, 3 tr. zák., spáchaným postupným přijímáním úplatků v celkové výši 1700 Kčs v souvislosti s přidělováním bytů. Byl mu za to uložen pouze mírný trest odnětí svobody na jeden rok, jehož výkon byl navíc podmíněně odložen na zkušební dobu dvou roků. Za tohoto stavu byl namísto nejen nepodmíněný trest odnětí svobody, ale i trest peněžitý a zákaz činnosti.

Jiný okresní soud neuložil obviněnému za trestný čin podplácení podle § 161 odst. 1, 2 tr. zák. též trest propadnutí věci, tj. zajištěné částky 500 Kčs, kterou nabízel jako úplatek, ačkoli tato částka byla v úschově okresní prokuratury.

V některých případech nebyl správný výrok o propadnutí věci, Např. okresní soud učinil podle § 55 odst. 1 písm. c) tr. zák. výrok, jímž uložil „propadnutí zajištěných 15 693 Kčs jakožto hodnotu 2774 US dolarů“. Tento výrok neodpovídá zákonu. Jako úplatek byly obviněnému poskytnuty US dolary; šlo tedy o věc, kterou pachatel získal trestným činem. Mělo proto být správně vysloveno, že propadá 2774 US dolarů, protože částka 15 693 Kčs je jen kursovým přepočtem uložené cizí měny na devizovém depozitním účtu okresní prokuratury u příslušné pobočky státní banky čs. (devizové banky).

Poznatky z obou republik jsou shodné v tom, že jednou z hlavních příčin uložení nepřiměřeně mírných trestů je, že soudy jednostranně přeceňují osobu pachatele, zejména jeho dosavadní bezúhonnost a dobrou občanskou pověst, na druhé straně nedoceňují další okolnosti významné z hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák., především zájem na čistotě a řádném chodu veřejného a hospodářského života a na dodržování socialistických zásad odměňování za práci, a ani skutečnost, že úplatkářství, ať už je provedeno jakýmkoli způsobem, vede k podlamování důvěry pracujících ke státním a hospodářským orgánům.

Za přečiny proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. byly

ukládány zpravidla tresty nespojené s odnětím svobody, především podmíněně odložené, a ve větší míře i samostatné peněžité tresty. Trestní postih v tomto směru je vcelku správný, nebyly shledány podstatnější závady nebo nedostatky.

Socialistická trestní politika se ovšem neopírá jen o prostředky represivní povahy. Je vědomě koncipována jako jednota represe a prevence, přičemž obě tyto složky boje s kriminalitou musí být uplatňovány vyváženě. To platí i pro vnitřní úplatkářství a korupce.

V řízení proti pachatelům trestných činů úplatkářství a obdobného přečinu proti zájmům socialistického hospodářství není dosud dostatečně využíváno institutů společenského působení, které se staly součástí našeho trestního řádu.

Nebyly zjištěny případy, v nichž odsuzující stanovisko pracujících v řízení před soudem tlumočil společenský žalobce a jen zcela ojediněle se vyskytly případy, kdy vzhledem k menší závažnosti spáchaného činu společenská organizace nabídla záruku za nápravu obviněného a současně popř. vyslala k hlavnímu líčení společenského obhájce.

Nevyužívá se ani možnosti projednat vhodné trestní věci týkající se úplatkářství před širšími kolektivy pracujících na závodech a v místech.

Uspokojivě soudy neplní ani povinnost upozorňovat příslušné orgány nebo organizace na zjištěné závady a nedostatky, které vedly k spáchání trestné činnosti nebo umožnily její spáchání, ač taková upozornění mohou přispívat k odstraňování příčin a podmínek korupce a úplatkářství.

Závěry

Úplatkářství je výrazně negativně působící jev, který brzdí úspěšný rozvoj socialistických ekonomických a společenských vztahů.

Trestné činy úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. představují jen zcela nepatrný podíl na celkovém počtu trestných činů a přečinů projednávaných před soudy. Malý počet odsouzených pachatelů souvisí s těžkostmi při odhalování a objasňování této trestné činnosti. Některé skutečnosti naznačují, že nebyly stíhány všichni pachatelé, kteří se těchto trestných činů a zejména přečinů dopustili. Počet případů projednaných před soudy neodpovídá zdaleka skutečnému výskytu této kriminality.

Odhalené a stíhané úplatkářství se vyskytovalo nejčastěji v oblasti činnosti orgánů státní moci a správy (orgánů ministerstva vnitra, národních výborů, zdravotnictví) a v oblasti hospodářského života, kde zasahovalo do dodavatelsko-odběratelských vztahů mezi socialistickými organizacemi a do prodeje zboží a poskytování služeb občanům.

Z trestných činů úplatkářství bylo postihováno většinou přijímání úplatku (§ 160 tr. zák.) a podplácení (§ 161 tr. zák.). Postih nepřímého úplatkářství (§ 162 tr. zák.) se vyskytoval jen výjimečně.

Při projednávání věcí tohoto druhu soudy v naprosté většině případů provádějí úplná a správná skutková zjištění.

Rozhodování soudů o trestných činech úplatkářství a o přečinu podle § 2 písm. b) zák. č. 150/1969 Sb. nevykazuje větší nedostatky. K určitým pochybením docházelo při aplikaci některých formálních znaků trestných činů a přečinů. Účinnost trestního postihu byla někdy oslabována tím, že soudy opomíjely kvalifikovat skutek v jednočinném souběhu s dalšími trestnými činy. Praxe soudů není

jednotná při posuzování materiální podmínky, zejména při určení spodní hranice stupně nebezpečnosti činu pro společnost a v oblasti obchodu a služeb při rozlišení mezi trestným činem a přečinem; v důsledku toho byly některé případy posouzeny nesprávně jako přečin, ač šlo o trestný čin, nebo naopak.

Při ukládání trestů soudy postupovaly vcelku správně a nekompromisně proti úplatkářům, kteří přijali vysoké částky nebo kteří se dopouštěli činu po delší dobu; přísněji byli trestáni pachatelé, kteří sami o úplatek požádali, jakož i pachatelé, kteří se úplatkářství dopustili v souběhu s jinými závažnými trestnými činy. Dosud však nejsou ojedinělé případy, kdy pachateli trestného činu úplatkářství byl uložen nepřiměřeně mírný trest, k čemuž došlo zpravidla v důsledku přeceňování osob pachatelů, popř. podceňování dalších okolností spoluurčujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost. V zájmu náležité individualizace a diferenciacie trestů je třeba více využívat celého systému trestů, a v případech, kde jsou pro to zákonné podmínky, ukládat peněžité tresty a tresty zákazu činnosti.

Jen v malé míře však soudy využívají institutů, které slouží k zainteresování kolektivů pracujících na boji s úplatkářstvím a k rozvíjení prevence. Hlavní líčení konaná za účasti pracujících se prakticky nevyskytují, jen zcela výjimečně docházelo k signalizaci příčin a podmínek spáchaných trestných činů a přečinů příslušným orgánům a organizacím. Dostatečně není využívána ani účast společenských zástupců; případy, v nichž vystoupil společenský žalobce, se vůbec nevyskytovaly. Zainteresovanost společenských organizací není na výši ani pokud jde o uskutečňování různých forem preventivní činnosti.

Problém úplatkářství nelze vyřešit pouze trestním postihem. Je třeba, aby boj proti této trestné činnosti byl veden koordinovaně za použití všech ostatních prostředků, které má socialistická společnost k dispozici a aby byl považován za neoddelitelnou součást řídicí činnosti ve všech státních orgánech a společenských i hospodářských organizacích. Základní význam pro potlačování úplatkářství má postupné odstraňování disproportioní v ekonomické sféře, popř. přechodných nedostatků v uspokojování požadavků nebo potřeb socialistických organizací i občanů.

Usnesení

pléna Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky

ze dne 27. 6. 1978 sp. zn. [PlsF 1/78](#)

Plénium Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky po projednání zprávy o zhodnocení poznatků o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství

I. schvaluje tuto zprávu;

II. konstatuje:

1. ÚV KSČ na svém 11. zasedání v březnu 1978 provedl bilanci práce strany a celé společnosti od XV. sjezdu KSČ a konkretizoval postup v dalším období; vedle poukazu na převažující pozitivní výsledky položil důraz na energičtější překonávání těch škodlivých jevů, které vyvěrají z maloměstské psychologie a narušují socialistickou zásadu odměňování za práci. Realizace závěrů tohoto zasedání proto vyžaduje mimo jiné soustředit pozornost na důsledné odstraňování všech nešvarů, které se projevují a přetrvávají v životě naší společnosti, působí škodlivě na pracující a ztrpčují jejich život.

Mezi výrazně škodlivé jevy patří úplatkářství a korupce zasahují do nejrůznějších oblastí života naší společnosti, neboť brzdí úspěšný rozvoj společenských a ekonomických vztahů, u poctivých pracujících vzbuzujících nedůvěru v nestranný postup státního a hospodářského

aparátu, narušují zásadu, že pro zvyšování životního standardu je rozhodující jediné množství, kvalita a společenská prospěšnost vykonané práce a působí další škody, zejména morální a politické.

Tento negativní jev je proto předmětem stálé pozornosti orgánů Federálního shromáždění ČSSR. ústavně právní výbory Sněmovny lidu a Sněmovny národů FS projednaly na podkladě zprávy předsedy Nejvyššího soudu ČSSR o zhodnocení účinnosti právní úpravy trestního postihu úplatkářství stav, vývoj a postih úplatkářství a ve společném usnesení ze dne 14. června 1978 přijatém k této zprávě doporučily

a) ministrům, vedoucím federálních ústředních orgánů a předsedům Ústřední rady družstev a Svazu družstevních rolníků ČSSR, aby v rámci své řídicí a kontrolní činnosti mimo jiné působili k odstraňování příčin a podmínek úplatkářství,

b) předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR zajistit, aby dozorovými prostředky Nejvyššího soudu ČSSR a dalších orgánů soudního dozoru bylo působeno ke zvyšování účinnosti trestního řízení v trestních věcech úplatkářství.

2. Trestné činy úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečin proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zákona o přečinech představují jen zcela nepatrný podíl na celkovém počtu všech trestných činů a přečinů projednaných před soudy. Některé poznatky naznačují, že tento stav neodpovídá skutečnému výskytu úplatkářství.

Nepříznivý stav postihu úplatkářství je negativně ovlivňován vedle obtížnosti odhalování některých jeho forem též nedostatky v kontrolním systému, zejména nízkou účinností vnitřní kontroly a malou iniciativou ze strany hospodářské sféry i spotřebitelů. Důslednému odhalování úplatkářství nenapomáhá ani veřejné mínění, které sice v obecnosti tento stav odsuzuje, avšak v konkrétních případech je k němu pasivní.

3. Rozhodování soudů o vině pachatelů úplatkářství je ve většině případů správné a v souladu se zákonem. K pochybením dochází při aplikaci některých formálních znaků trestných činů úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zákona o přečinech. Nejednotnost se projevuje v posuzování materiálního znaku, zejména při určování spodní hranice stupně nebezpečnosti činu pro společnost a při rozlišení mezi trestným činem a přečinem. Účinnost trestního postihu je někdy oslabována tím, že soudy opomíjejí kvalifikovat skutek v jednočinném souběhu s dalšími trestnými činy.

Soudy ve většině případů ukládají tresty odpovídající hlediskům, k nimž je třeba podle zákona přihlížet. Důraznější tresty stanoví zejména v případech opakovaného úplatkářství a v závažnějších případech, a to i tehdy, jde-li o pachatele dosud netrestaného.

V některých případech však dochází k uložení neopodstatněně mírných trestů ať již z hlediska druhu trestu nebo jeho výměry nebo tím, že nebyly uloženy další tresty, ač pro to byly splněny zákonné podmínky. Jednou z hlavních příčin takového postupu je, že soudy jednostranně přeceňují osobu pachatele, zejména jeho dosavadní bezúhonnost a dobrou občanskou pověst a na druhé straně nedoceňují význam dalších okolností spoluurčujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost ve smyslu § 3 odst. 4 tr. zák., zejména zájem na čistotě a řádném chodu veřejného a hospodářského života, na dodržování socialistické zásady odměňování za práci a skutečnost, že úplatkářství v jakékoliv formě má vážné morální a politické důsledky.

4. Problém úplatkářství nelze vyřešit pouze trestním postihem. Proces postupného omezování a potlačování úplatkářství musí probíhat ve vzájemně vyváženém působení prostředků represe a

prevence v nejširším smyslu, od odstraňování zjištěných příčin úplatkářství přes přímé ovlivňování postojů občanů k povinnostem vůči společnosti až po vytváření právního vědomí.

Soudy dosud nevyužívají plně všech zákonných prostředků k rozvíjení prevence ve vztahu k úplatkářství. Současný stav praxe soudů při omezování a potlačování úplatkářství, zejména jejich součinnost v tomto procesu s ostatními státními orgány, hospodářskými a společenskými organizacemi, není na žádoucí úrovni. Jen v malé míře využívají soudy institutů, které slouží k zainteresování kolektivů pracujících na boji s úplatkářstvím a k rozvíjení prevence. Nevyužívá se ani možnosti projednání vhodných trestních věcí týkajících se úplatkářství před širší veřejností na závodech nebo v místech;

III. doporučuje:

a) zajistit seznámení všech soudců se zprávou o zhodnocení poznatků o rozhodování soudů o trestné činnosti úplatkářství;

b) v rámci soudního dozoru zaměřit soustavnou pozornost

- na odstranění vyskytujících se nedostatků v rozhodování soudů o trestných činech úplatkářství podle § 160 až 162 tr. zák. a o přečinu proti zájmům socialistického hospodářství podle § 2 písm. b) zákona o přečinech,

- na úseku prevence a právní výchovy na využívání poznatků soudů z projednávaných případů úplatkářství, a to v součinnosti s ostatními státními orgány, hospodářskými a společenskými organizacemi, k zainteresování veřejnosti na boji proti všem formám úplatkářství a korupce s cílem vytvářet ovzduší jejich morálního odsuzování a dále na zajišťování důsledné signalizace zjištěných nedostatků, které vedly k spáchání této trestné činnosti nebo její spáchání umožnily (§ 184 odst. 1 tr. ř.).